

ОСОБЛИВОСТІ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ БАНКІВ

У статті аналізується доцільність і необхідність проведення рейтингової оцінки банківських установ України. Подано основні методики визначення рейтингу, які використовуються як світовими, так і українськими банками. Узагальнено основні переваги та недоліки вітчизняних і зарубіжних методик рейтингової оцінки банків.

В статье анализируется целесообразность и необходимость проведения рейтинговой оценки банковских учреждений Украины. Показаны основные методики определения рейтинга, которые используются как мировыми, так и украинскими банками. Обобщены основные преимущества и недостатки отечественных и зарубежных методик рейтинговой оценки банков.

The paper analyzes the feasibility and need for a rating of banking institutions of Ukraine. Indicate the main methods used are ranked as the world, and Ukrainian banks. The basic advantages and disadvantages, and domestic and foreign banks' rating methodologies

Ключові слова: банківська система, рейтингові оцінки, капітал банку, система "САМЕЛ", "ПУСКО", карта Кохонена, рейтингове агентство.

На сучасному етапі в країнах з розвинутою ринковою економікою науковці працюють над створенням комплексного моніторингу фінансово-банківської системи. Розвиток банківської системи загалом та певного банку зокрема передбачає насамперед досягнення фінансової стабільності їх функціонування як об'єктів ринкових відносин.

Зараз в Україні системи оцінки діяльності банківських установ широко не використовуються. Серед фахівців банківської справи немає єдиної думки щодо параметрів рейтингової системи, яка б відповідала поточним потребам.

Посилення конкурентної боротьби між вітчизняними та зарубіжними банками об'єктивно зумовлює потребу в розвитку систем рейтингової оцінки функціонування банків та створення незалежних авторитетних інституцій, які б здійснювали таку оцінку і користувалися довірою клієнтів. Отож проблематика є доволі актуальною.

Проблемі державного регулювання банківської системи присвячено багато ґрунтовних фахових видань. Теоретичну основу дослідження склали праці К.Вікселя, К.Ерроу, Дж.Кейнса, М.Туган-Барановського. Пізніше цим питанням цікавились А.Бриштельова, С.Дробишевський, Г.Журавльова, Є.Жукова. Проблемам регулювання банківської системи України в перехідний період економіки присвячені праці О.Вовчак, А.Гальчинського, О.Дзюблюка, М.Козоріз, М.Савлука, Т.Смовженка, Т.Черничко, В.Ющенко.

Попри те, виникає багато специфічних моментів щодо процесів використання рейтингової оцінки банків для визначення дійсного стану банку.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності рейтингової системи оцінки банківської діяльності.

Сучасний стан банківської системи України, враховуючи світову фінансову кризу, залишає бажати кращого. Хоча міцні українські банки досить швидко ліквідували наслідки кризи і їх рейтингові оцінки, за оцінками світових

ФІНАНСИ

експертів є високими, ми все ж таки зупинимося на загальному огляді стану банківської системи. Вона повинна бути конкурентоспроможною. Під цим слід розуміти її здатність конкурувати з банківськими системами країн з розвинутою ринковою економікою, а також здатність національних кредитних установ конкурувати між собою. Рівень конкурентоспроможності банківської системи в економіці України визначається ступенем її фінансової стійкості, якістю корпоративного управління.

Важливими показниками конкурентоспроможності банківської системи є: порівняльні показники, які характеризують обсяги активів і капіталу найбільших українських банків порівняно з банками розвинених країн, показники стійкості та ліквідності кредитних установ та банківської системи держави, показники концентрації банків по території країни, показники доступності банківських послуг для населення, рентабельність банківської системи. Банківська система повинна бути стійкою навіть у кризовий період, для того щоб забезпечувати стабільне функціонування інших галузей економіки країни. Особливості сучасної світової фінансово-економічної кризи проявляються в тому, що вона деформує структуру економічних систем розвинутих країн і значною мірою посилює вже існуючі диспропорції у розвитку країн із перехідною економікою, до яких належить і Україна [1].

Одним із важливих питань сьогодення є питання капіталізації банківського сектору, саме капіталізація банків відображає спроможність банків виконувати свої фінансові зобов'язання Проблема недостатньої капіталізації банків набула особливої актуальності в період розгортання світової фінансової кризи, поставивши на порядок денний нагальну потребу приведення капіталу банків у відповідність із величиною ризиків, що супроводжують здійснювані ними операції, забезпечуючи банкам можливості компенсувати ймовірні збитки [4]. Адже завдяки достатньому капіталу комерційний банк може дозволяти собі навіть певні збитки, які не становитимуть серйозної загрози платоспроможності, що особливо важливо у період кризових явищ на фінансовому ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка власного капіталу банку

Показники	Роки						
	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011
Власний капітал, млн. грн.	18421	25451	42566	69578	119263	115175	137725
Статутний капітал, млн. грн.	11648	16144	26266	42873	82454	119189	145857
Регулятивний капітал, млн. грн.	18188	26373	41148	72265	123066	135802	160897
Адекватність регулятивного капіталу(H2)	16.81	14.95	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83
Результат діяльності, млн. грн.	1263	2170	4144	6620	7304	-38450	-13027

На нашу думку, одним з важливих показників конкурентоспроможності банківської системи є рейтингова оцінка діяльності її банків. Враховуючи ситуацію в банківському секторі економіки, ми б хотіли звернути увагу на

рейтинг банків України. Під час проведення узагальненої оцінки банку в основному використовують стандартизовану систему, за допомогою якої аналізуються основні показники фінансового стану банку. Такою є загальновідома система "CAMEL", на базі якої визначається рейтинг комерційних банків України.

Рейтингові системи банків – новий продукт на ринку економічної і статистичної інформації. Але для підвищення ефективності діяльності він необхідний. Як визначити банк, в який можна надійно вкласти кошти, як визначити партнерів на міжбанківському ринку, що зможуть розрахуватись за своїми зобов'язаннями? Ми вважаємо, що відповіді можуть бути різними, але маючи перед собою висновок фахівців, знаючи рейтинг конкретного банку в порівнянні з іншими, правильний висновок буде зробити легше.

Банківський сектор активно розвивається, змінюючи свою структуру і присутність у різних регіонах України. За даними НБУ на 01. 12 2011 в Україні зареєстровано 198 банків, 176 банків мають ліцензію НБУ, на здійснення банківських операцій. Така велика кількість банків потребує визначення їх рейтингу за різними світовими і вітчизняними методиками, для того щоб успішно функціонувати на міжнародних ринках. Вперше рейтинги з'явилися в США, коли в інвесторів було багато різних пропозицій і було важко вирішити, які з них вигідні, а які не дуже. Інвесторам хотілося знати ймовірність одержання прибутку з капіталовкладень. Тоді аналітичні компанії розробили методи, що дозволяють прогнозувати сильні і слабкі сторони тієї або іншої компанії. Високі рейтинги говорили про стабільність, і відповідно, компанія могла продати свої цінні папери дорожче [2].

Сьогодні в Україні спостерігається дефіцит аналітичної інформації про роботу комерційних банків, тому важливо проводити рейтинг банків як основу для вивчення їхньої діяльності.

Рейтинг банків — це система оцінки їхньої діяльності, заснована на фінансових показниках роботи і даних балансу банку [3].

Рейтинг банків — це суб'єктивна оцінка банку і його можливостей виконати зобов'язання в короткостроковому і довгостроковому періоді [3].

Слід зазначити, що рейтинговий звіт не тільки допомагає контрагентам одержати незалежну оцінку банку. Керівники багатьох банків, які отримали позитивний рейтинг, говорять про користь такого звіту для розуміння їхніх власних дій. Оцінка ззовні допомагає глибше проаналізувати свої сильні і слабкі сторони. Можливо, банк не завжди згідний з думкою аналітиків, але саме бачення того, як аналітики прийшли до якогось висновку, має істотне значення для вироблення подальшої політики. У цьому полягає цінність рейтингу для внутрішньої діяльності банку.

Сьогодні у світі розроблено багато методик визначення рейтингів банків. Вони відрізняються за кількістю показників, що враховуються. Так, у "CAMEL" використовується 5 показників, у рейтингу незалежного агентства

"Прозрачная Украина" – 12 показників, у методиці Оргбанку – близько 100 показників, у методиці Кромонава – 6, у ІЦ "Рейтинг" – 48, у методиці українських банкірів – 4, у рейтингу журналу "Гроші" – 7, "Інтерфакс 100" – 12 показників, в Аналітичному центрі фінансової інформації підсумковий показник розраховують за 10 показниками, рейтинг "Сто найбільших банків Росії" – на основі 4 показників. Поряд з відомими рейтинговими методиками сьогодні в Україні почали використовувати систему комплексної оцінки (ПУСКО), котру розроблено з метою підвищення рівня аналітичності й об'єктивності публічної інформації про діяльність вітчизняних грошово-кредитних установ. Основним функціональним призначенням ПУСКО є надання аналітичної інформації про якість банківської системи в цілому та окремих банків, зокрема широкому колу користувачів: від фізичних осіб – до міжнародних інституцій. Практична реалізація ПУСКО можлива шляхом розрахунку комплексної оцінки діяльності кожного зареєстрованого в Україні банку та зведення отриманих даних в аналітичні таблиці. Основними принципами створення публічної системи комплексної оцінки діяльності банківських установ є: комплексність – проведення різнобічного аналізу діяльності банку, об'єктивність і прозорість використання визначеного набору показників і зрозумілого алгоритму інтерпретації розрахованих даних, публічність – використання лише публічних джерел інформації.

Вивчення методологічних особливостей та досвіду застосування рейтингових систем свідчить про те, що побудова ПУСКО найбільше відповідає задекларованим принципам рейтингової системи CAMEL. Національна методологія оцінювання стійкості фінансово-кредитних установ базується на кращих закордонних розробках у даній сфері. Національний банк України здійснює рейтингову оцінку банків за американською системою CAMELS. Методикою передбачено глибоке всебічне дослідження стану банку, а тому такий аналіз може провести лише Національний банк під час комплексної інспекційної перевірки, яка дає змогу повною мірою визначити, як керівництво банку ставиться до ризиків і як управляє ними. Проте НБУ не розголошує інформацію про результати рейтингової оцінки, оскільки цим може викликати непотрібний ажітаж серед клієнтів тих банків, які на певний момент матимуть відносно низький рейтинг. Окрім цього, для забезпечення стійкості банків НБУ постійно контролює ризики в їхній діяльності на основі обов'язкових економічних нормативів, визначених Інструкцією НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні". Крім Національного банку, оцінювання фінансової стійкості суб'єктів банківського сектору України проводять й інші організації, які в основному складають рейтинги надійності банків, ґрунтуючись на загальнодоступній інформації. До найпопулярніших рейтингів належать: рейтинг привабливості банків для вкладників (журнал "Економічна правда"), рейтинг фінансової стійкості банків (рейтингове агентство "Кредит-рейтинг"), інформаційно-аналітичний Інтернет-проект

"Вкладчик.IN.UA", рейтинг надійності банків (рейтингове агентство "Експерт-рейтинг") та інші.

Сьогодні у вітчизняній практиці поширені три підходи до формування методик оцінювання фінансової стійкості: адаптація зарубіжних систем показників; розробка на базі простих економічних моделей діяльності банку систем експрес-аналізу основних характеристик діяльності банку; оцінювання нестабільних економічних процесів суто статистичними методами.

Експерти журналу "Економічна правда" при підготовці методики рейтингу надійності банків беруть до уваги такі показники: довгостроковий приплив або відплив депозитів, відповідність капіталу активам, ліквідність банку, рівень іноземної чи державної підтримки, ефективність діяльності банку, рівень боргового навантаження, приріст або зменшення власного капіталу, зміна довіри банків-партнерів, коефіцієнт системності, знижуючий коефіцієнт.

При побудові рейтингу фінансово-кредитних установ України на сайті "Вкладчик.in.ua" використовуються лише п'ять показників: адекватності регулятивного капіталу (має бути не менше 10%); співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%); миттєвої ліквідності (не менше 20%); поточної ліквідності (не менше 40%); короткострокової ліквідності (не менше 60%).

При складанні рейтингу надійності банків рейтингове агентство "Кредит-рейтинг" використовує власну систему критеріїв, а саме: ліквідність банку; структура, концентрація і стабільність ресурсної бази; диверсифікація і якість активів; ефективність діяльності; міра чутливості банку до виникнення несприятливих економічних або політичних чинників; наявність підтримки і можливість залучення ресурсів.

Найґрунтовнішою вважається методика оцінювання надійності банків рейтинговим агентством «Експерт-рейтинг», розроблена у 2006 році за участю Комісії з банківського аналізу Українського товариства фінансових аналітиків. Розрахунки рейтингу проводяться в шість етапів. У своєму дослідженні ми проаналізували, як використовуються вітчизняні і зарубіжні методики на практиці. Для цього ми обрали ПАТ "КБ "Хрещатик" – універсальну кредитну системну установу, яка діє у всіх регіонах України і здійснює комплексне обслуговування клієнтів – резидентів і нерезидентів України – з метою одержання прибутку на підставі затвердженого статуту і згідно з чинним законодавством України. При цьому «Хрещатик» – єдина фінансова установа серед лідерів з суто українським капіталом.

Своє фінансове становище банк підтверджує рейтинговими агенціями і міжнародним незалежним аудитом. Підтвердження рейтингів, що залишаються незмінними за умов повільного відновлення економіки країни, її залежності від експортно орієнтованих галузей промисловості, свідчать про зваженість ризик-менеджменту банку, стабільне клієнтське фондування і комфортну ліквідність. Національне рейтингове агентство "Кредит-Рейтинг" станом на 15.09.11

підтвердило довгостроковий кредитний рейтинг банку "Хрещатик" на рівні uaA з прогнозом "стабільний" за національною рейтинговою шкалою. Довгостроковий кредитний рейтинг uaA відображає високу здатність банку виконувати свої боргові зобов'язання в умовах українського фінансового ринку, а стабільний прогноз вказує на відсутність на даний момент передумов для зміни рейтингу протягом року. Крім того, РА «Кредит-Рейтинг» постійно поновлює рейтинги надійності банківських вкладів (депозитів) і підтверджує їх для «Хрещатика» на рівні 4 (висока надійність). Останнє оновлення рейтингу відбулося 01.12.11. Це означає, що в банку вірогідність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладів незначна.

Банк увійшов до десятки найдорожчих брендів вітчизняного банківського сектора, рейтинг складено всеукраїнським проектом "Гвардія рейтинг брендів — 2011" видавничого дому "Галицькі контракти". Це свідчить про визнання банку як надійного партнера, високу довіру до нього з боку клієнтів, партнерів і солідну ділову репутацію на вітчизняному і світовому ринках. Сьогодні банк — серед найпрозоріших банків України, перше місце у номінації "Кращий банк з високим рівнем відкритості і прозорості бізнесу" другого національного конкурсу "Банк року". Окрім того, він займає друге місце як найбільш відкритий і прозорий банк у щорічному рейтингу інтернет-відкритості банків, за результатами дослідження фінансового порталу «Економічна правда», та шосте місце серед 30-ти найбільших банків у рейтингу інформаційної прозорості банків України, за результатами незалежного дослідження вітчизняного РА «Кредит-Рейтинг» спільно з Агентством фінансових ініціатив за підтримки проекту USAID «Розвиток фінансового сектора» (FINREP). У ході дослідження аналізувалися ступені розкриття інформації щодо корпоративної структури та структури власності, фінансова та операційна інформація, інформація про власників та менеджмент банку. Банк визнано одним з надійніших банків для бізнесу і населення за рейтингом щотижневика "Контракти". Майже 10 років поспіль залишається агентом Пенсійного фонду України з виплат пенсій та соціальної допомоги, а також агентом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Головними перевагами розглянутих вітчизняних методик, які використані при визначенні оцінки стійкості ПАТ КБ "Хрещатик", є відкритість, використання зведеного показника стійкості, застосування математичних методів обробки даних. Водночас ці методики мають і низку недоліків, зокрема: використання безлічі показників, які мають різну природу і, найчастіше, значення, що не можна порівнювати, тому просте їх складання у підсумковій формулі рейтингу неприйнятне, оскільки може призвести до хибного уявлення про справжній фінансовий стан банку; більшість методик розглядає фінансову стійкість банку тільки на певний момент часу (найчастіше – на момент складання квартальної звітності) і не враховує характер зміни основних фінансових показників у динаміці

На наше переконання, сьогодні великої уваги вартий аналіз фінансового стану банків, зроблений за картою Кохонена, тобто з використанням методів групування великих масивів даних, що дає змогу шляхом порівняння зі всією сукупністю аналізованих об'єктів отримувати деталізовану інформацію про реальний стан і тенденції розвитку кожного з них. За допомогою методу карт Кохонена можна також оцінити особливості розвитку системи, зокрема дослідити вплив іноземних банків на неї, специфіку діяльності банківських установ, у яких введено тимчасові адміністрації, проаналізувати головні ризики кожного етапу розвитку банку.

За результатами нашого дослідження можна зробити такий висновок: визначення рейтингу будь-якого комерційного банку на сучасному етапі розвитку банківського сектора економіки є вкрай важливим. Незважаючи на недоліки і переваги деяких розглянутих систем, чи методик за останні роки в Україні спеціалістами у цій справі зроблено багато, зокрема перевірено і схвалено українську систему ПУСКО, що перш за все, спричинено зацікавленістю в достовірній інформації про діяльність комерційних банків. Разом із зарубіжними методиками визначення рейтингової оцінки, вітчизняні методики допомагають керівному складу банків приймати важливі управлінські рішення щодо подальшого розвитку банків, покращення ефективності і надійності роботи банків. Рейтинги дозволяють комплексно оцінити всі аспекти банківської установи.

Список використаних джерел:

1. Баранецький І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України / І. Баранецький // Зовнішні справи. – 2008. – №12. – С.5-7.
2. Буздамин А.В. Экспертная система анализа банков на основе методики CAMEL / А.В.Буздамин, А.Л.Британишский // Бизнес и банки. – 2007. – №22. – С.32-36.
3. Гумен І. Складові банківських рейтингів / І.Гумен // Вісник НБУ. – 2000. – №1. – С.57-60.
4. Дзюблюк О.В. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору / О.В.Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – №10. – С.76-83.
5. Колодій О.В. Еволюція банківської справи / О.В.Колодій // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. – Львів: НАТУУ, 2008. – Вип.17.2. – С.177-184.
6. Мазаракі А. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків / А.Мазаракі, Н.Шульга // Банківська справа. – 1999. – №3. – С.26-32.